

ՏԵՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ ՄԵԾԱՑ

ԿԱՐՆՈՅ ՔԱՂԱՔ

ՓՈՂՈՑԻ ԵՒ ՁԵՒ ՏԱՆՑՆ. ԵՒ ԶՈՒՄԱՐՃՈՒԹԻՒՆ ԲՆԱԳԶԱՑՆ. — Ամենայն փողոցք թաղիցն և շուկայիցն լայնարձակք են 'ի պատճառս երթևեկելոյ սայլից. և սալայատակ փողոցք բաց 'ի սակաւուց և 'ի շուկայէն, որ և այնոքիկ անհարթ և անշնորհ, այլք առ հասարակ հողայատակք են աղտեղիք և դարչահոտ: Նմին իրի յերթևեկութենէ սայլիցն՝ փոշոյն բարձրացեալ յօդս՝ և 'ի հողմոց անարգել մտանէ ընդ պատուհանս տանցն. թող զնեղութիւնն զոր կրեն անտի անցաւորք: Ընդ ամենայն քաղաքն չիք տեսանել տուն մի հոյակապ կամ գեղեցիկ ըստ արտաքին տեսեանն բաց 'ի պալատանց հիւպատոսացն. որմունք նոցա թէպէտ և քարակերտք, այլ մեծաւ մասամբ տղմածեփք. գաւիթք առ հասարակ խաւարչտին, հողայատակ և անհարթ, սենեակք մթին և պատուհանք նոցա մանր. չիք աւելի քան զկրկնայարկ տուն բարձր. յորոց որ 'ի գետնի են և առաւել մթին, բնակին 'ի ձմերան առ անհնարին ցրտութեան օդոյն, իսկ վերնայարկքն ամարանոցք են. պատուհանք փոքր և անձևք ողորմելի տեսանելով, և չիք ապակի առ կասկածի բեկանելոյ 'ի ցրտոյ. բայց արդ սովորին դնել և զայն: Հողայարկ են տունքն առ հասարակ, զի չէ սովորութիւն աղիւսայարկս առնել. հողայատակք են նոյնպէս տանիքն. և յայն սակս սովորեցին հնարել զայդ ամենայն զի տոկալ կարացեն ձմերային սաստկութեան. նմին իրի և որմունքն թանձր են, մանաւանդ որք անընդմիջաբար զսենեկօքն կան. և գերանք յարկացն խիտք և ստուարք, զի տոկալ կարացեն ընդ ծանրութեամբ հողայարկին: Ի ցրտութենէ անտի բռնադատեալ բնակչացն չածեն ընդ միտ զվայելութիւն շինուածոյն և զքարակերտ աստիճանս սանդղոց, այլ միայն խնուլ խցանել զամենայն ծակ ընդ որ մարթի հողմոյն 'ի ներքս անցանել. այնր աղադաւ և դրունք տանցն ցածունք և շրջապատեալ թաղեօք, և 'ի թիկանց քար ծանր ճախարակօք կախեալ որպէս զդրանց բաղանեացն, զի ընդ փակիլն բռնութեամբ՝ մի մնասցէ ծերպ: Համառօտ ասել, քաղաք մի մեծ է հողածեփ, չկայ նորա զբօսարան ծառատունկ ոչ 'ի ներքս և ոչ արտաքոյ: Զուարճութիւն բնակչացն է նուագարանօք զբօսնուլ 'ի կրպակս գաֆէի և 'ի տունս նուագածուք բազում են 'ի Հայոց և 'ի Տաճկաց, և նուագարանքն սնդ և քեմէկէ և սաւրուռ: Նորատեսիլ իմն է օտարականի 'ի զնին կալ հանդիսի նոցա 'ի խմբարանի ուրեք, որպէս շարժումն տան կնդնտոցաց 'ի նախադրունս երգոցն՝ զոր փեշրէֆ կոչեն, որ և այլ և այլ եղանակօքն տեւէ կէս ժամ առանց երգոց. ընդ որ ակումբն ամենայն հիացմամբ ակնկաւոյց կայ լուռ և եթ, զգածեալ կրաշարժ տխուր եղանակօքն, որ ախորժելին է ամենայն արեւելեայց. և ապա սկիզբն եղեալ կարգի երգոցն, այլ տեսարան յանդի-

ման լինի 'ի նուագածուացն, որոց ոգևորեալ իբրու 'ի վերին զօրութենէ ձայնս արձակեն եղերական հառաչմամբ. և տակաւ յառաջ մատուցեալ աղաղակաւ և կանչիւք վառեալ բորբոքին. կատաղեաց իմն նմանեալ այնուհետև դարձուածովք աչացն, և երակօք փողիցն և ճակատուց սիւնաձև ուռուցելովք, և բերանք բացեալ թզաչափ, գոյնք դիմացն ատրաչէկ իբրև արբեցելոց, և գլուխք իբրև 'ի մրրկէ տարուբերեալ՝ հոգմովար ծովիւք փաթութապատ գլխարկացն: Իսկ բանք երգոցն ամենայն՝ հասարակ ասացուածք են և ոչ ինչ նորալուր. սա, կայն որ յարիական ոգւոյ անակնկալ լին բանք, թէպէտ և ոչ զարմանալիք, մեծապէս ախորժելի են բազմականին, մինչև քրքիջ մեծ բառնալ և ազնիւ և անմահ կարգալ զնուագածուն կամ զդիւցազնն որոյ դիմառնութեամբն յերգ անկանի բանն:

ԱՐԿԱՅԱՆԴՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԶՈՒՐԳ. — Մի յարգասաւոր գաւառաց համարեալ է Կարին 'ի բերս ցորենոյ և դարւոյ, թէպէտ և յետ դաղթելոյ Հայոց 'ի Ռուսս բազումք յարտորէից դաշտավայրին անխնամ թողեալ մնան: Առատութիւն բերոցդ անբաւական էր նմա յաղագս բազմամարդութեանն, եթէ և արգաւանդագոյնն և հացաւէտն Բասեն ոչ շտեմարանէր նմա զարդիւնս իւր: Լինի 'ի Կարին 'ի բանջարեղինաց բազում և թարխոն և կաղամբ և այլ այսպիսիք. այլ առաւելապէս շողգամ որ ոչ թեթև մխիթարութիւն է բնակչացն, որոց ըստ ժամանակին խումբ խումբ մեկնեալ 'ի քաղաքէն գնան յարտորայս բանջարոյդ իբրև 'ի պարտէզ սեխենեաց կամ խնձորոյ և նստեալ ուտեն. թէպէտ և զարգարն ասել, քան զսովորականն այլոց տեղեաց քաղցր է բանջարդ Կարնոյ, յորոց լինին երբեմն և մեծամեծք մինչև կշռել միոյն օգգա մի: Այլ 'ի պտղոց ամենեկն զուրկ է. զի պտղատու ծառ տուկալ չզօրէ ցրտոյն բռնութեան որ վաղաժաման սկսեալ խամրեալ ապականէ զամենայն: Է զի յամենան յունիսի իբրև զաւուրս ձմեռայնոյ ձիւնապատ սպիտականայ երկիրն, որպէս եղև և յաւուր արևադարձին ամարայնոյ յամին 1845, և տևեաց 'ի նմին սաստկութեան աւուրս հինգ: Անարգասաւորութեամբ ստերջացեալ քաղաքիդ՝ ոչ թերանայ 'ի վայելիցն. զի բաց 'ի սակաւուց ազգաց պտղոց՝ այլովն ամենայնիւ առատ է, մատակարարեալ լիովի յեզնկայ և 'ի թորթումայ: Բայց առատութիւն ջուրց պարծանք են Կարնոյ. յորոց է որ 'ի լերանց իջեալ 'ի հարաւոյ կուռէ քաղաքին և անցեալ ընդ առուակս արուարձանին խառնի 'ի Շամբն, զորմէ զկնի. և են որ առ տեղեան բղխեն թեթևագոյնք և բարեհամբ քան զառաջինսն: Նշանաւորք յաղբերացն են Նահառուակի աղբիւրն՝ զոր վերագոյն յիշեցաք, Կաթնաղբիւր, Ճեննէք փռնաւրի և աղբիւրն որ առ դրան պալատան փաշային:

ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. — Կարնոյ քաղաքին թէպէտ և արտաքին տեսիլն և շինուածքն անշուք, և ցրտութեամբ օդոյն անսիրելի, և քաղաքականութեանն մասամբ ոչ քաջ բարգաւաճեալ, սակայն իսկզբանէ և այսր մի 'ի շահավաճառ քաղաքաց արևելից համարեալ է. ամենայն շահավաճառութիւն նորա է 'ի բազմութենէ երթեկելի վաճառականաց 'ի չրջաբնակ քաղաքաց ևս և 'ի հեռաւոր տեղեաց, և մանաւանդ յանբաւութենէ կարաւանաց Պարսկաստանի, որոց անցեալ ընդ նա իջանեն 'ի Տրապիզոն, և դարձեալ անտի ընդ սա անցանեն 'ի Դավրէթ. կեդրոն համարեալ նորա շուրջ գաւառացն՝ վրաստանի յարևելից, 'ի հարաւոյ՝

Միջազեռաց, յարեմոտից՝ Եւդոկիոյ, Սերաստիոյ և Կեսարիոյ, և 'ի Հիւսիսոյ աշխարհին Պոնտացոց: Ի շահավաճառութենէ անտի բազումք թողեալ զհայրենի երկիրն աստ կալան զքնակութիւն, և շատք ևս որք առ Ռուսս գաղթեալ էին դարձան վերստին: Առ այսոքիւք և այս ևս գիտելի լիցի զի յորմէ հետէ պակասեցին այլք 'ի քաղաքաց արեւելից 'ի նախնի փարթամութենէն 'ի պատճառս յաճախելոյ ձեռագործացն Եւրոպայ, զնոյն քնաս կրեաց և Կարնոյ քաղաք. զի թէպէտ և արդ քառասնիւ չափ իջեւանք նորա լի իցեն վաճառականօք, և ընդարձակ տարածութիւն շուկային և ազգ ազգ արհեստագործաց, սակայն ըստ փոփոխել պետութեանն յայլ և այլ օրէնս քաղաքականութեան՝ և նախկին այն եռանդն առևտրոցն պակասեաց:

ՇԱՐԲ ԿԱՐՆՈՅ. — Գարասու գետ՝ որ յայլ և այլ գետակաց միացեալ յիջելոց յարեւելից լերանցն և 'ի ջրոյն Խաչափայտի, յերկուս ընդմիջեալ զդաշտավայրն Կարնոյ 'ի Հիւսիս և 'ի հարաւ, և միացեալ ընդ գետոյն Սարչամայ՝ առ Գաղտառիճ գիւղիւ՝ անցանէ ընդ Շողանի ձորն, յարեւելակողմն դաշտավայրին լճացեալ՝ Սազլըզ կոչի 'ի բնակչաց, զոր նախնիք մեր Շաւք Կարնոյ ասեն. զի 'ի դարնանի առատացեալ ջուրցն բուսուցանէ անբաւութիւն շամբից, զոր և ամարայնի 'ի նուազել ջրոյն հնձեալ՝ 'ի բաղանիս քաղաքին վաճառեն: Ազգ ազգ հաւուց են 'ի շամբիդ անբաւ բազմութեամբ, վկայեալ և 'ի ծերունոյն խորնոյ, յորոց անուանի են վայրի բադ և սագ: Ի վերայ գետոյն երկու կամուրջք են քարաշէնք՝ մեծամեծք և բազմակամարք:

ԳԻԻՂՕՐԷՔ, ՋԵՐՄՈՒԿՔՆ ԵՒ ԱՂԱՀԱՆԲ ԿԱՐՆՈՅ. — Գիւղօրէք Կարնոյ գաւառին սկսեալ յարեւելից սիւռեալ կան ընդ երեսս մեծի դաշտավայրին ընդ Հիւսիս ընդ արեւմուտս և ընդ արեւելեան հարաւ, սակաւք 'ի ձորամէջս լերանց կամ առ կողիւք բլրոց. զուրկք 'ի ծառոց, մերկ երեւին 'ի բազում հեռաստանէ տունք նոցին: Հնութիւնք սակաւ են 'ի գիւղօրէս, և եղեալքն ոչ ինչ յաւելուած առնեն վաղեմի աւանդից հայաբնակ ժողովրդոցն որ 'ի նոսա: Ի Գարաբաղ տակաւին երեւին հիմունք նախնի շինուածոց քարակերտ և ամրաշէն. և զբլրակն՝ որ 'ի մէջ գեղջն տեղի ամրոցի ասեն լեալ 'ի հնումն. և հաւանօրէն սա է տեղի անուանի շահաստանին Արճն կոչեցելոյ, զոր քանդեցին և 'ի հուր դատեցին Սէլուկ Թուրքք 'ի ժԱ դարու: Փոքր մի հեռի 'ի Գարաբաղայ 'ի վերայ ճանապարհի Ղոշձի գեղջն խաչաքար մի կիսաթաղ անկեալ կայ 'ի գետնի, և կիսեղծ յիշատակարան 'ի վերայ նորա այսպէս.

ԱՆՈՒՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԵՍ ՅՈՎԱՆԷ... ՈՐԴԻ ԶՈՐՏՎԱՆԷԿԻ ԿԱՆԳՆԵՑԻ
ԶԽԱԶՍ ԶԱՅՍ Ի ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ ՎԱՍԻԼԷ ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ...

Ի Թոշանջ 'ի բարձրաբլուր եկեղեցւոյն 'ի վերայ խաչաքարին որ առ դրամք կայ նորա՝ 'ի ձախմէ արտաքուստ ագուցեալ յորմն է յիշատակարանս.

ԻԹ. ՈԶԷ. ԲՐԻՍՏՈՍՏՐԻՆ Է ԽԱԶՍ.

Ի գերեզմանատան Հնձոնց 'ի ստորև խաչաքարին մեծի գրեալ կայ

ՏԷՐ ԱՍՏՈՒԱԾ ՈՂՈՐՄԵԱ ԳՈՐԳԱՅ ԱՄԷՆ.

և 'ի կողաց նորա

ՏԷՐ ԱՍՏՈՒԱԾ ՈՂՈՐՄԵԱ ԱՇԽԱՏՈՂԱՅ ՍՈՐԱ ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՐ... ՊԱՏՈՍ...
ԵՒ ՅԱԿՈՐԱՅ ԵՒ ՄԱԻՐ ՆՈՅԱՅ ԵՒ ՔԵՐՑ Ի ՔՈՒՄ ԳԱԼՍՏԵԱՆԴ ԱՄԷՆ.

ի Սալլաձոր մօտ առ գերեզմանն խաչաքար մի կայ և արձանագիրն յածեալ 'ի բերանս ռամկին որպէս թէ գրեալ իցէ այսպէս . վեց գրիւ աղի ծախել աւուրն 'ի պէտս տան իւրոյ և նմին զուգահաւասար իւղ և հաց և այլ այսպիսի պարէնք , որչափ 'ի տունս թագաւորաց չծախին . և զայդ առասպել երէց ոմն գեղջն խորին կարգացող , որպէս կոչեն նոքա , ընթերցեալ է 'ի խաչաքարին , և տաճիկ բարբառ ևս 'ի նմա . սակայն կանգուն կայ ցայսօր խաչաքարն և գրուածն 'ի վերայ մեծաւ մասամբ անեղծ , որ է այս .

ԿԱԶՄՕՂ ՍՈՐԱ ԶՅՈՎԱՆՆԷՍ . . ՈԶ ԵՄ ԱՐԺԱՆ . . ՅԻՇԵՍՋԻՔ Ի ՔՐԻՍՏՈՍ
ԶՔԵՌՆ ԻՄ ԶՓՈԽԵՑԵԱԼՆ ԱՌ ՔՐԻՍՏՈՍ :

Քարոռնոր է քարաժայռ մի 'ի ծայր ստորոտի լերանց մօտ առ Գրիչք գեղջ . և փորեալ են 'ի նմա երկու սենեակք իբր երեք մարդաչափ բարձրութեամբ 'ի գետնոյ . տարածութիւն միոյն որ բաց է յառաջոյ կողմանէ՝ 30 մեղր քառակուսի . իսկ երկրորդին որ կից է նմին յահեկէ՝ 16 . երկրորդս այս կատարեալ սենեկաձև է դրամբ և պատուհանաւ : Ասի բան զսոցանէ եթէ Ֆէհրատայ ձեռագործք իցեն շինեալ վասն սիրուհոյն Շիրինայ , որ բնակէր 'ի գիւղն հանգիպակաց , ակնունելով առնուլ զնա 'ի կնութիւն . այլ 'ի կանխել օրհասի մահուն նորա՝ և ինքն Ֆէհրատ ձգեալ 'ի վեր զնիզն երկաթի մեռանի ընդ նովաւ . նոցին ասին լինել գերեզմանքն երկու որ 'ի վերայ լերինն 'ի վերուստ Քարուորայ :

Յարեմուկողմն դաշտավայրին 'ի գիւղն Ալիսալա է բլուր մի բարձրահայեաց և երկայնանիստ , զորմէ ասեն ամրոց լինել 'ի հնումն , որոյ հետք ևս չերևին արդ :

Ջերմուկք երեք են 'ի գիւղօրէս , յիլիճա , յԱրծաթի և յԱղուաղտ . և չորրորդ մի ցուրտ ջրոյ 'ի Սօռզ ջերմուկ : Առ հասարակ անյարկք են դոքա , դուղնաքեայ որմովք ևեթ չըջապատեալ մարդաչափ բարձրութեամբ . ընդարձակութիւն նոցա իբրև 'ի չափ մեծի սենեկի : Է և փոքրիկ լիճ մի ցուրտ ջրոյ առ Քեօսէ մէհմէտ գիւղիւ Այղըր կեօլի կոչեցեալ , որ 'ի միջավայրէն բլիսմամբ եռայ հանապաղ :

Յարեմուից դաշտավայրին անդր քան զԱլիսալա երկու աղաւանք կան երկուստեք գետոյն . և զջրաղն այսպէս հանեն 'ի վեր . կարգ մի դորակաց ածեալ է զշլթայիւք զոր հոլովէ անիւ մեծ պտուտելով երիվարի . իջանեն դորակքն 'ի խորս անդ ուր շտեմարանն է ջրաղին , և վերացեալ թափեն արտաքս . որ և հոսեալ հաւաքի 'ի փոսս ոչ խորինս , և խտացեալ յարևուն խորտակեալ ժողովն :

ՎԱՆՈՐԱՅՔ . ՀՈՒՓՈՒԾԵԱՆՑ ՔԱՐԱՅՐՔ , ԵՒ ԽԱԶԱՔԱՅՑ . — Երեք են վանորայք 'ի դաշտավայրին կարնոյ . առաջինն ժամաւ հեռի 'ի քաղաքէն առ Մոռտուրկա գիւղիւ՝ կոչի Լոռաւաշորչի վանք , բարձրանիստ և բարձրապարիսպ . քարաշէն է եկեղեցին փոքր՝ միախորան և անշուք . այլ է նորա ուխտատեղի յաւանդատան դուռ մի մարդաչափ և կէս խորութեամբ , ուր օթեվանս կալեալ ասի Լուսաւորչի յերթալն յԱրտաշատ : Գուքն պատեալ է շուրջանակի անտաշ քարամբք : Այլ հին արձանագիր չիք նորա և ոչ եկեղեցւոյն , նմին իրի անծանօթ մնայ ժամանակ շիւնութեանն : Առ երի դրան եկեղեցւոյն արտաքոյ յաջմէ թաղեալ կայ Սահակ վարդապետ Ահագիւն կոչեցեալ , և վէմ մեծ և անգիր 'ի վերայ նորա և 'ի անարիցն խաչաքար : Բնակարանք ուխտաւորացն փայտակերպ և նորաշէնք են : — Երկրորդն է Կարմիր վանք յանուն Աստուածածնի առ Հիւնձք գիւղիւ երեք ժա .

մաւ հեռի 'ի քաղաքէն. զառաջին շինութիւնն մեծին Ներսեսի ընծայեն. այլ կործանեալ յերկրաշարժէ վերստին շինեցաւ եկեղեցին որ քան զլուսաւորչին կրկնաչափ մեծ է և երեքխորանեան. 'ի չորից կողմանց կամարք են ձգեալ և 'ի վերայ ամբարձեալ գմբէթ սրածայր 'ի կարմիր քարանց: Բայ յեկեղեցւոյդ այլ ամենայն շինուածքն անշուք են և ողորմելի: — Կէս ժամաւ հեռի 'ի վանացս 'ի ձորամիջի որ պատեալ է յամենայն կուսէ 'ի կարմրագոյն քարալեւանց՝ է ուխտատեղի Հռիփսիմեանց քարայրքն ասացեալ. և են նոքա երկու փոքրիկ քարանձաւք մի քան զմի բարձր յերեսս լերին. մուտ նոցա նախ դիւրամուտ էր, և յետ ժամանակաց, որպէս երևի, հատորք լերինն զերծեալ 'ի մտից անտի մինչև 'ի վայր, որք և երևին ցարդ 'ի գետնի, անմատչելի գործեցին զքարայրսն. զի քարալերինքն այնպիսի դիւրափշրելի են և բռնութեան տարերց անտոկ: Սակայն աւանդեն եթէ Տաճկի ուրուք ելեալ իցէ անդ երբեմն 'ի վերին քարայրն անհնարին տառապանօք, և տեսեալ 'ի նմա փախաթ մի և ափսէ: Չիք այլ աւանդութիւն զայսցանէ գրաւոր կամ անգիր: Ի գետնի տեսանին երկու աւերակք մատրանց և խաչաքարք և աղբիւր ցուրտ ջրոյ բղխեալ 'ի լեռնէ: — Երրորդ մեշաստանն է Խաչկալ վանք չորս ժամաւ հեռի 'ի քաղաքէն. փոքր քան զերկու առաջինսն, և եկեղեցին բարձրանիստ: Չիք 'ի սմա այլ ինչ նշանաւոր բաց 'ի մեծէ խաչաքարէն՝ որոյ արձանագիրն է.

Ի ԹՈՒ ՈՂԸ ԿԱՆԳՆԵՑԱԻ ԽԱՉՍ Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ՏԷՐ ԹՈՐՈՍՈՒ
ԴԵՐՁԱՆԱ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ:

Աւանդութիւն այսպիսի կայ առ բնակիչս եթէ Հերակլի կայսեր առեալ զխաչափայտն և պահեալ 'ի Տուռլի լերին, յետ յաղթելոյ նորա թշնամեաց իւրոց և դառնալոյ, սքանչելեօք ջուր բղխեալ գտանէր 'ի տեղւոյն. և մասն մի 'ի խաչափայտէն շնորհէր տիկնոջ ուրումն որ զաւուրս երիս կերակրեաց զզօրս նորա. և զմասնն զայն աւանդեալ ասեն տիկնոջն յայս մենաստան: Իսկ տեղի պահեստի նշանին սրբոյ է 'ի վերայ Տումլի լերին բարձու, առ որոյ ստորոտով է մենաստանդ երկու կամ երեք ժամուք հեռի 'ի նմանէ. և է տեղին բոլորաչէն փոս, և ջուրն 'ի նմա մշտաբուխ, այլ եռալ բղխման չերևի բնաւ, որ և ակնակիտ է այնպիսի մինչև մարթ է հաշուել զխիճս յատակին: Հռչակեալ է յոյժ բարեհամ առողջարարութիւն նորա, և ցրտութիւնն անհնարին յոյժ: Այս վայր է ահա խաչափայտ ասացեալն, և ջուրն Խաչափայտի ջուր, որ հոսեալ արտաքս 'ի փոսէն և չրջան առեալ ընդ զառիվայր լերինն եկեալ խառնի առ Կիրակոսակ գիւղիւ 'ի Գարասու գետ Կարնոյ:

ԻՆՔՆՈՒՐՈՅՆ ԲԱՆՔ ԶԲՈՇԱՅԻՑ ԿԱՐՆՈՅ

Յաղագս ազգաբանութեան և սերնդեան Բոչայից, որ ոչ սակաւք են յերկրիս Կարնոյ, հաստատագոյնս ինչ չունիմ ասել. քանզի և ոչ նոքա հաւաստեալ ինչ գիտեն զհաւուց և զնախնեաց իւրեանց՝ որոց սերունդք իցեն, և յորմէ աշխարհէ գաղթականք: Աւանդութիւն ռամկին որ բազում անգամ 'ի նմանութենէ իրացն հաւաստաբանել կարծէ, նոյնասերունդս ասէ զնոսա՝ Չինկեանէ կոչեցեալ խառնաղանճին, զոր եգիպտական ազգին մնացորդս ասեն, և անյի-

չատակ ժամանակաւ տարաշխարհիկ եղեալ փախստեամբ յերկրէն յայնմանէ . յորոյ մասամբ զքրիստոնէութիւն պատուեալ, այլք առ հասարակ դարձան 'ի մահմէտականութիւն: Չրոյց աւանդիցդ թէպէտ և չունիցի երաշխաւորել զան- երկրայ ճշմարտութիւն իրացն, այլ այս հաւաստի է զի տարազ կենաց Բոշայիցդ զԶինկեանէիցն տպաւորագոյնս ստուերագրէ. զի նոյն օրինակ շատաշրջիկք են 'ի գիւղօրէս, անտուն և անհաստատ ուրեք, զնոյն արհեստ վարեալ փոքու իւկք շատանան, և ոչ նախատինս անձանց համարեալ զձայնդ Բոշայ. միայն զի չեն իբրև զնոսա վայրենամիտք և անգէտ կրօնիցն զոր ունին. այլ քրիստոսական կրօ- նիւ մեղմեալ են յոյժ 'ի մասինդ. ժամասէրք են և երկիւղածք և առ 'ի խոր- հուրդս մերձենալ ոչ անփոյթք. և շատք այլովք ևս աստուածապաշտ վարուք չխտրին բնաւ 'ի հայազգեաց քրիստոնէից, այսու և եթ զատեալ որոշեալ զի խը- նամութեամբ չկարեն խառնիլ ընդ նոսա. չառնու որ յանձն զդուստր իւր Բո- շայի հարսնացուցանել, կամ զդուստր նորա ածել 'ի տուն իւր: Զլեզու Բոշայից լուեալ ուրուք թերեւս մի 'ի հնոց լեզուացն կարծեալ՝ քննութեան ինչ արժանի համարիցի. զի ըստ նոցին վկայելոյ յանձնէ ճարտարեալ է նոցա զայդ, զոր վա- ընն միշտ երբ զգաղտնի ինչ իրաց զրուցել կամիցին. նմին իրի և յոյժ աղքատ է լեզուն այն և հայերենիւ խառն: Ախորժ ինչ արարեալ համարիցիմ, եթէ փոքր մի տաց վերժանել հետաքնին անձանց զմանս 'ի բառից, յորս նշմարեացի ոչ սակաւ հանգիտութիւն հնդկագերման լեզուաց:

Մանուս. մարդ. (սանսգր.)
Սխորով. թագ. (գլխաւոր).
Որով. իշխան, փաշա.
Սիւ. գլուխ:
Ա. քի. աչք:
Լ. անք. քիթ:
Մուհ. բերան (Mouth անգլ.)
Գոնճ. մորուք:
Ա. ք. ձեռք:
Պավ. ոտք:
Պէրը. սիրտ:
Մանճ. մէջք:
Խարի. էջ. (պրսկ.)
Քօրի. ձի. (քուռակ):
Քօրվավտիք. ձիան:
Խարվավտիք. իշեան:
Լէվալ. Աստուած:
Տրէսուլ. եկեղեցի և եկեղե-
ցական:
Նահլավ. կրակ:
Թէնավ. գետին:
Թուլի. հող:
Վար. քար:
Կահր. փայտ:
Բանի. ջուր:
Մալավ. հաց:
Խաթելու. ուտելիք:
Անքոր. ընկոյզ:
Անսեվ. խնձոր:
Անլօ. հաւկիթ:
Բանդրի. հաւ:

Արավ. ալիւր:
Գիհու. ցորեան:
Զավ. դարի:
Կլառ. պանիր:
Քըլ. եղ:
Խալիվ. միս:
Մանչավ. ձուկն:
Լաւալիչ. վառելիք:
Ճահրի. մաղ:
Զուրի. դանակ:
Գար. տուն:
Բար. դուռն:
Նակավ. երգիք:
Բավկաչ. ոտնաման:
Բարիչ. ագանելիք:
Սիսիսու. գլխարկ:
Խարվավ. դրամ:
Լեհի. գիւղ:
Քէրավ. քաղաք:
Սուտաֆ. քուն:
Սօլ. լուր:
Լես. կեանք:
Կամ. իր, գործ:
Սամէլ. բարի:
Ա. ք. մի (եէք, պրսկ.)
Լուի. երկու (Duo).
Լաս. Տասն:
Պանիւիչ. հարիւր:
Հէվ. այս:
Հէվակ. այս կոյս:
Հավի. վերստին:

Բարբար. ընդդէմ:
Կեղտուք. որքան:
Պաշտան. ընդ, 'ի միասին:
Կատէլ. մուր:
Խաթել. ուտել:
Պիել. ըմպել:
Զիել. երթալ:
Սումիկարել. չինել:
Սօիկարել. խօսիլ:
Բանել. ասել:
Սընքել. իմանալ:
Լեքել. տեսնել (Look. անգլ.)
Մանկել. կամիլ:
Փարել. զգենուլ:
Նկալել. մերկանալ (Nackt,
մերկ. գերման.)
Վեսել. նստիլ:
Նկլել. ելանել:
Ավել. գալ:
Նասուհել. փախչել:
Վչալել. առաքել:
Զուչել. կռուել:
Բարբարուտուլիլ. ընդդիմա-
նալ:
Կուրել. հարկանել:
Մարկարել. սպանանել:
Մուլիլ. մեռանել:
Մանճուհիլ. մնալ:
Պանթել. կապել:
Ուրել. բանալ. քակել: